

Paweł Kaźmierczak

<http://orcid.org/0000-0002-7940-3341>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
pawel.kazmierczak@ignatianum.edu.pl
DOI: 10.35765/pk.2024.4603.24

Pedagogia świętych na kanwie teologii Hansa Ursa von Balthasara i Adrienne von Speyr

STRESZCZENIE

Tajemnica świętych obcowania jest katolicką prawdą wiary. Dla szwajcarskiego teologa Hansa Ursa von Balthasara i współpracującej z nim lekarki i mistyczki Adrienne von Speyr święci stanowili aktualizację i potwierdzenie prawdziwości Ewangelii, a zarazem jedno ze źródeł teologii dogmatycznej. Zasadniczym pojęciem w tej perspektywie poznawczej jest osobista misja świętych w Kościele, którą Balthasar badał, stosując metodę „nadprzyrodzonej fenomenologii”. Poszukiwał w ten sposób nowych impulsów nie tylko dla duchowości, ale także dla teologii. Jednym ze źródeł poznania świętych był dla Balthasara kontemplacyjno-mistyczny kontakt Adrienne von Speyr ze świętymi, poświadczony kościelnym imprimatur dla jej publikacji, a także teologicznym rozeznaniem Balthasara i wielu innych teologów. Celem artykułu jest, po pierwsze, rekonstrukcja Balthasariańskiej metody „nadprzyrodzonej fenomenologii” w odniesieniu do świętych, również przy wykorzystaniu publikacji A. von Speyr. Drugim krokiem jest natomiast próba wydobywania implikacji teologii świętych Balthasara i Speyr dla pedagogiki religii. Przyjęto metodę analizy tekstów obojga autorów, stanowiących przedmiot zainteresowania, z uwzględnieniem literatury sekundarnej. Konkluzją jest konstatacja ogromnego potencjału pedagogii świętych w wychowaniu katolickim, katechezie, samowychowaniu i osobowej integracji.

SŁOWA KLUCZE: święci, wychowanie, Hans Urs von Balthasar, Adrienne von Speyr, pedagogika religijna

ABSTRACT

The Communion of Saints in the Framework of Hans Urs von Balthasar's and Adrienne von Speyr's the Theology

The mystery of the communion of saints is a central tenet of Catholic faith. For Swiss theologian Hans Urs von Balthasar and his collaborator, the mystic and physician Adrienne von Speyr, the saints were seen as embodiments

and affirmations of the Gospel's truth, serving as a foundational source for dogmatic theology. Central to their approach is the concept of the saints' personal mission within the Church, explored by Balthasar through his method of "supernatural phenomenology." This approach not only provided fresh insights into spirituality but also influenced theological discourse. Balthasar's understanding of the saints was deeply informed by von Speyr's contemplative and mystical experiences, which were validated by the Church and supported by both Balthasar and other theologians. This article aims to reconstruct Balthasar's method of "supernatural phenomenology" in relation to the saints, incorporating insights from von Speyr's writings. It further explores the implications of Balthasar and von Speyr's theology of the saints for religious education. Using textual analysis of the works by both authors, supplemented by secondary literature, the article highlights the significant potential of incorporating the pedagogy of the saints into Catholic education, catechesis, self-education, and personal integration.

SŁOWA KLUCZE: communion of saints, Hans Urs von Balthasar, Adrienne von Speyr, supernatural phenomenology, Catholic education

Wstęp: Podwójna misja

Niniejszy tekst ma na celu wydobyć pedagogicznych implikacji z „teologii świętych” szwajcarskiego teologa Hansa Ursa von Balthasara (1905–1988) oraz współpracującej z nim lekarki i mistyczki, Adrienne von Speyr (1902–1967). Punktem wyjścia jest zatem istotny aspekt wielkiego dzieła teologicznego dwudziestowiecznego „doktora Kościoła”, jak określa Balthasara o. Joseph Fessio SJ (Barron, 2024), i pozostającej do tej pory w jego cieniu A. von Speyr, której pisma jednakowoż Balthasar uważał za ważniejsze niż swoje. Punktem docelowym jest natomiast próba znalezienia implikacji teologii świętych dla pedagogiki religii, rozumianej przede wszystkim jako „dyscyplina prowadząca religijną refleksję nad ludzką egzystencją: (...) jako teoria edukacji, która dzięki religijnej perspektywie (teologicznej interpretacji codzienności) poszerza rozumienie życiowych dążeń i zadań człowieka” (Aleksiejuk, Marek i Milerski, 2020, s. 36–73). Postępowanie badawcze oparte na analizie tekstów określam za Bogusławem Milerskim (2020, 108) jako metodę genezy tekstualnej.

Tajemnica „świętych obcowania” jako część Symbolu Apostolskiego należy do fundamentalnych prawd wiary. Potwierdza to Katechizm Kościoła Katolickiego, dodając: „Kościół jest właśnie komunią świętych” (KKK 1994, 946). Ta prawda wiary miała dla Balthasara ogromne znaczenie. Już podczas swoich jezuickich studiów zetknął się z Henrym de Lubakiem,

który zaszczerpił w nim fascynację ojcami Kościoła, świętymi teologami pierwszych wieków chrześcijaństwa. Później główną inspiracją do pogłębienia tematu świętości i jej związku z teologią było dla Balthasara 27 lat życia spędzonych u boku bazylejskiej lekarki Adrienne von Speyr, od roku 1940 aż do jej śmierci. Jak pisze w książce *Our Task (Nasza misja)*: „Ta lekarka połączyła obie te rzeczywistości [teologię i świętość] w sposób wyjątkowy i niepojęty” (Balthasar, 1994, s. 103). Ich współpraca okazała się niezwykle owocna. Pierwszym jej pokłosiem jest Wydawnictwo św. Jana, w którym zostały wydane ich liczne i znaczące publikacje teologiczne oraz medytacyjne komentarze biblijne. Drugi plon stanowi nowatorski jak na owe czasy instytut świecki – Wspólnota św. Jana. Balthasar (1981; 1994) wielokrotnie powtarzał, że była to ich wspólna misja i że nie należy oddzielać jego dzieła od dzieła A. von Speyr.

Niedługo po nawróceniu na katolicyzm, w roku 1942, Adrienne usłyszała słowa Anioła: „Tu vivra au ciel et sur la terre” („Będziesz żyła w niebie i na ziemi”) (Balthasar, 1994, s. 183; Bagnoud, 2018, s. 3; Żyła, 2023, s. 34). Była to zapowiedź jej licznych darów mistycznych. Jak zauważa Pauline Dimech, Balthasar uznawał Adrienne von Speyr za świętą charyzmatyczkę i tym samym za źródło nowych teologicznych intuicji (Dimech, 2015, s. 10). Dlatego od momentu zawarcia znajomości z Adrienne, która zaowocowała jej konwersją z protestantyzmu na katolicyzm, Balthasar poświęcił lwią część swego czasu i energii teologicznej interpretacji jej mistycznych darów (Balthasar, 2004b, s. 64). Jako wybitny znawca historii teologii, poczynając od ojców Kościoła aż do czasów współczesnych, w tym szczególnie duchowości św. Ignacego z Loyoli, a równocześnie doktor germanistyki, Balthasar, jak mało kto, rozumiał prądy kultury: muzyki, poezji, dramatu i filozofii, ze szczególnym uwzględnieniem niemieckiego idealizmu, który ujmował w perspektywie eschatologicznej. Uważał, że dzięki tej nadzwyczajnej eklezyjalnej erudycji był przygotowany, by „przyswoić w pełni jej [Adrienne] teologiczne intuicje i dać im odpowiedni wyraz” (Balthasar, 1994, s. 44). Z perspektywy czasu potwierdził, że nie miał ani przez chwilę wątpliwości co do wiarygodności charyzmatu lekarki z Bazylei, która z jednej strony była niezwykle oddana swoim pacjentom, rodzinie, członkom Wspólnoty św. Jana, a z drugiej posiadała głębokie nastawienie kontemplacyjne, a w dodatku była obdarowana niezwykłą obfitością mistycznych darów (Balthasar, 1981, Foreword). Po śmierci Adrienne Balthasar publikował dzieła, w których ukazywał jej misję i osobowy profil, mający ukazać jej świętość (Balthasar, 1981; 1994). W propagowanie dzieła Adrienne von Speyr włączył się również Jan Paweł II, z którego inicjatywy Balthasar wydał bardziej ezoteryczne, mistyczne (tzw. pośmiertne – *Nachlasswerke*) dzieła Adrienne, a także zorganizował w Rzymie seminarium na temat „Adrienne von

Speyr i jej kościelna misja” (Balthasar, Chantraine i Scola, 1986). Z drugiej strony, jak w mailu do Lois M. Miles napisała Cornelia Capol, należąca do Wspólnoty św. Jana: „Ks. Balthasar zabronił nam podejmowania jakichkolwiek działań w sprawie jej [Adrienne] beatyfikacji. Jeśli nasz Pan chce, by została świętą, to sam to sprawi” (Miles, 2013, s. 57).

Fenomenologia świętości

Balthasar (2013, s. 80) upatrywał źródło wspólnoty świętych w Trójcy Świętej, mówiąc, że Bóg jest „jednością we wzajemnym oddaniu się”. Jako drugie źródło świętości wskazywał na rzeczywistość Wcielenia – życie i przykład Jezusa, naszego Pana i Zbawiciela. Jezus Chrystus w doskonały sposób utożsamił się ze swoją misją. Tym samym, pisze Balthasar (1978, s. 184), nie tylko stał się główną postacią dramatu teologicznego, ale także wzorem dla wszystkich innych aktorów, którzy od Niego czerpią swoją osobową tożsamość. Problemem według Balthasara (1992, s. 46) jest to, że ludzie mają skłonność „do przypisywania Jezusowi wszelkich nadludzkich ‘doskonałości’”, trudno im natomiast przyjąć, że „doskonałość Chrystusa polega na pokorze i miłości, z którą stał podobnym do nas we wszystkim oprócz grzechu. Bo stał się posłusznym aż do śmierci, ucząc się posłuszeństwa przez cierpienie”.

W artykule o świętych obcowaniu pisał: „Nie ma chyba bardziej pocieszającej prawdy o Kościele, jak ta, że istnieje w nim wspólnota, rodzaj komunizmu świętych” (Balthasar, 2013, s. 85–86). Konsekwencją podkreślania wspólnoty świętych w teologii Balthasara jest akcentowanie nie tyle ich moralnej doskonałości, ile raczej rodzaju misji, jaką pełnią, ich usytuowania i roli we wspólnocie Kościoła.

Najsłynniejszym traktatem Balthasara na temat różnych aspektów i form świętości jest podwójna biografia św. Teresy z Lisieux i św. Elżbiety z Dijon (Balthasar, 1992, s. 19–40), a szczególnie jej pierwsza część. Te różne rodzaje misji świętych w Kościele Balthasar – za św. Pawłem, który mówił o budowaniu Kościoła na fundamencie „apostołów i proroków” (Ef 2, 20) – przyporządkowuje do dwóch wymiarów świętości: obiektywnego, urzędowego, i subiektywnego, charyzmatycznego. Wymiar obiektywny jest zagwarantowany przez Jezusa, który obiecał Kościołowi, że „bramy piekielne go nie przemogą” (Mt 16, 18), nie zwalnia to jednak przedstawicieli duchowieństwa czy członków zakonów z obowiązku dążenia do świętości subiektywnej i osobistej. Działa to także w drugą stronę: subiektywną świętość można realizować tylko w obrębie Kościoła instytucjonalnego, „ponieważ Kościół jest Ciałem Chrystusa dla wszystkich, a Ciało to przenika duch Chrystusa we wszystkich jego członkach, gdy dostosowują

się oni do miłości Bożej” (Balthasar, 1992, s. 19). Od strony subiektywnej świętość pokrywa się z miłością Boga i ludzi. Duch miłości rodzi subiektywną świętość w obiektywnych ramach Kościoła, a zarazem wprowadza porządek w urzędach i charyzmatkach (Balthasar, 1992, s. 20).

Te indywidualne formy świętości można z kolei pogrupować w dwie szersze kategorie: „zwyczajną” i „reprezentatywną”, opartą na szczególnym wybraniu i byciu wzorcem świętości. Przykładem tej świętości reprezentatywnej jest Paweł Apostoł, który adresatom swoich listów stawiał sam siebie za wzór do naśladowania (Flp 3,17). Ten rodzaj świętości wymaga uprzedniego wyrzeczenia się wszelkiego ziemskiego przywiązania i pójścia za Jezusem, ale musi on być usankcjonowany przez słowa Pana: „Nie wyście Mnie wybrali, ale Ja was wybrałem i przeznaczyłem was na to, abyście i szli i owoc przynosili” (J 15,16; Balthasar, 1992, s. 22–23).

Wśród różnych misji i „uświęcających impulsów” w Kościele Balthasar wprowadza rozróżnienie na te, które przepływają od Ciała ku Głowie, oraz na te, które wychodzą z Głowy i kierują się ku Ciału. Te pierwsze pochodzą od Boga i przenikają Kościół, te drugie zaś są jak pierwociny, które Kościół ofiaruje Bogu. To właśnie święci zaliczający się do pierwszej kategorii są kamieniami węgielnymi Kościoła, żywą interpretacją Ewangelii, wzorcami danymi nam przez Boga. To oni rozpalają miłość wiernych i stają się ich ulubieńcami, każdy z nas bowiem odkrywa w nich jakiś rys, który szczególnie nas pociąga. Co prawda w mniejszym stopniu nadają się do naśladowania, ale są

wielkimi, promieniącymi ciepłem ośrodkami światła i pociechy, zatopionymi w sercu Kościoła przez Boga, nowym rodzajem dostosowania się do Chrystusa, inspirowanym przez Ducha Świętego, czyli nową ilustracją tego, jak należy żyć Ewangelią. Teologom natomiast przynoszą nową interpretację Objawienia, wydobywają na światło skarby depozytu wiary, których istnienia nawet nie podejrzewali (Balthasar, 1992, s. 22–25).

Święci są dla Balthasara „żywą Ewangelią”. Domaga się on jak najściślejszego wzajemnego przenikania się hierarchii i świętości, jak również teologii spekulatywnej (scholastycznej) i teologii świętych. Jak pisze Pauline Dimech (2015, s. 27), święci stanowią dla Balthasara pretekst do eksperymentowania z nowymi metodami. Zgodnie z deklaracją samego Balthasara (1992, s. 26) posługuje się on metodą „fenomenologii nadprzyrodzonej”, której celem jest badanie misji poszczególnych świętych niejako „od góry”. W obrębie doświadczenia świętych, ich świata życia (*Lebenswelt*) mieści się poznanie Boga, co nie przesądza jeszcze o ontologicznym statusie tego przedmiotu poznania. Natomiast przymiotnik „nadprzyrodzony” wskazuje na to, że zdolność do rozeznania świętości wymaga wiary i świętości ze strony świadka, widza czy czytelnika biografii

świętej osoby (Harrison, 2000, 18. 57–58). W tej perspektywie ważniejsze od heroicznych osiągnięć jest posłuszeństwo danego świętego, jego lub jej nowy charyzmat, nowa misja. Każda misja jest doskonała. Natomiast jej realizacja niekoniecznie – mamy tu do czynienia z różnymi stopniami wierności – nawet w przypadku kanonizowanych świętych, nie mówiąc już o zwykłych wierzących. Należy więc rozróżniać pomiędzy misją a jej niedoskonałą realizacją. Najwyższy stopień świętości polega na tym, że nie da się rozróżnić misji od osoby. Ten poziom świętości osiągnęła jedynie Matka Boża.

Z drugiej strony, nie da się rozdzielić misji od osoby, zamienić żywej, konkretnej rzeczywistości w zbiór abstrakcyjnych pojęć. Ta dająca się zrozumieć istota osoby jest nadnaturalna, a jej rozpoznanie zakłada wiarę albo wręcz święte życie (Balthasar, 1992, s. 27). Do istoty (*Gestalt*) osoby można dotrzeć jedynie poprzez metodę fenomenologiczną, wychwytyując ją w jej konkretnych przejawach, „intelligibile in sensibili”. Jak komentuje David Moss (2004, s. 85–86) „intelligibile” (zrozumiałe) oznacza w tym kontekście to, co nadprzyrodzone. Wyróżnia on też w obrębie fenomenologii nadprzyrodzonej, paralelnie do fenomenologii naturalnej Husserla, trzy redukcje: teologiczną, chrystologiczną i mariologiczną. W ramach pierwszej następuje „zburzenie własnej doskonałości i zrobienie miejsca na zbudowanie Bożej” (Balthasar, 1992, s. 302). Balthasar czyni tu paralelę do ignacjańskiej obojętności, czyli pełnej zgody na wolę Bożą, jakakolwiek by ona nie była. Redukcja chrystologiczna w życiu Teresy oznaczała pragnienie cierpienia dla ratowania dusz na wzór Jezusa: „Śmierć z miłości, której pragnę, to śmierć Jezusa na Krzyżu” (Balthasar, 1992, s. 308). Redukcja mariologiczna polega na udziale każdego świętego we *fiat* Maryi wypowiedzianym przy Zwiastowaniu, czyli na udziale w „zasadzie maryjnej” Kościoła, która zapewnia mu duchową płodność. W *Anty-rzymskim resentymencie* Balthasar (2004, s. 217) pisze: „*Fiat* Maryi, rozumiane jako bezgraniczna gotowość i uległość, jest oblubieńczym łonem, *matrix et mater*, z którego Syn Boży może nie tylko sam powstać, ale również utworzyć Kościół powszechny”.

Balthasar stosuje opisową metodę fenomenologiczną do uchwylenia trajektorii misji św. Teresy z Lisieux jako wzorcowej świętej, mającej służyć całemu Kościołowi swoim szczególnym charyzmatem. Ówcześni katolicy, z papieżem Piusem XI na czele, żywili powszechne przekonanie, że Teresa jest największą współczesną świętą (Balthasar, 1992, s. 27–28). „Siostrą w Duchu” była dla niej święta Elżbieta z Dijon, której misja leżała na przedłużeniu trajektorii posłannictwa św. Teresy od Dzieciątka Jezus (Balthasar, 1992, s. 373–383; Secomb, 2010, s. 78).

Z teologicznego punktu widzenia istotne jest to, że metoda teologicznej fenomenologii umożliwia przejście z poziomu biograficznego, osobistego

i psychologicznego na poziom dogmatyczny (Balthasar, 1992, s. 31). Jest to podejście innowacyjne w stosunku do hagiografii skupionej na perspektywie historycznej i psychologicznej, „transfuzja krwi z hagiografii”, która ma ożywić teologię i całość życia chrześcijańskiego (Balthasar, 1992, s. 39). Doświadczenie świętych ma szczególną wartość poznawczą, tym większą, im wyższy poziom zgodności ich własnego życia z otrzymaną misją. Równocześnie Balthasar zawiesza bardzo wysoko poprzeczkę teologom, twierdząc, że warunkiem rozumienia Pisma Świętego i uprawiania teologii jest osobista świętość. Dla Balthasara (1997, s. 94) święci są żywą Ewangelią, dowodem na jej prawdziwość, wyłącznie na nich (!) oparta jest wiarygodność Kościoła. Pauline Dimech (2015, s. 4) twierdzi, że dla Balthasara święci są autorytetem epistemicznym paralelnym do Magisterium. Balthasar uważa, że jedynie święci są „rzeczywistymi mistrzami w wysławianiu Boga” (Balthasar, 2004a, s. 400). Postuluje zgłębianie ich świętości, egzegezę ich misji, aby zrozumieć niesiony przez nich Boży przekaz dla Kościoła (Balthasar, 1992, s. 27; Moss, 2004, s. 81). Usiłuje odbudować utraconą więź pomiędzy teologią a świętością, twierdząc: „Tylko święty, który czyni to, co myśli i co dostrzega, jest chrześcijańskim teologiem w pełnym tego słowa znaczeniu” (Balthasar, 2008, s. 486).

Twierdzenie to idzie w parze z dobrze znanym postulatem Balthasara, żeby uprawiać teologię „na kłęczkach”, a nie „przy biurku” (Balthasar, 1989). Wyraża on przez to potrzebę integracji dociekania rozumowego z modlitwą, którą to integrację dwudziestowieczna teologia akademicka w znacznym stopniu porzuciła. Pierwotną inspiracją do podjęcia tego tematu była dla Balthasara teologia ojców Kościoła (Balthasar, 1994, s. 103). Wskazuje on, że we wczesnych wiekach chrześcijaństwa posługa nauczycielska zwykle była połączona z duszpasterską, a święci byli z reguły teologami. Słynne postacie, które ilustrują tę prawidłowość, to m.in. Ireneusz, Cyprian, Bazyli, Grzegorz z Nazjanzu i Grzegorz z Nyssy, Epifaniusz, Teodor z Mopswestii, Chryzostom i wielu innych. Według Balthasara,

te filary Kościoła były kompletnymi osobowościami, to, czego nauczali, to zarazem przeżywali tak bezpośrednio i z taką prostotą, że późniejszy rozdział teologii od duchowości w ogóle nie był im znany (Balthasar, 1989, s. 182–183).

Równocześnie Balthasar ubolewa nad faktem, że od czasów wielkich scholastyków niewiele było świętych teologów (Balthasar, 1989, s. 181). Tego rozdziału między dogmatyką a świętością nie był w stanie powstrzymać nawet św. Ignacy Loyola wraz ze swymi uczniami (Piotrowski, 2005, s. 45).

Świętość chrześcijańska jako „chrystoforyczna” („niosąca Chrystusa”) forma życia w pełni uobecniona została w Maryi, która jest modelem

naszego „upodobnienia się do Chrystusa” (Balthasar, 2008, s. 491–492). Także Adrienne von Speyr przyznaje Maryi szczególne miejsce wśród świętych i dlatego poświęca jej jedno ze swoich najważniejszych dzieł, zatytułowane *Slużebnica Pańska* (2017c; Żyła, 2023). Wymiar maryjny to wymiar kontemplacyjny, receptywny, kobiecy, wymiar subiektywnej świętości (Balthasar, 1994, s. 124–127). Stąd ważność maryjnego aspektu Kościoła, który jest komplementarny wobec piotrowego. Wymiar piotrowy to aspekt instytucjonalny, hierarchiczny, męski. Usobieniem wymiaru urzędowego, obiektywnego, obejmującego sakramenty i święcenia, jest św. Piotr, przewodzący dwunastu apostołom. Natomiast świętość subiektywną, charyzmatyczną, w doskonałym stopniu osiągnęła tylko Maryja (Balthasar, 1992, s. 21). Inaczej mówiąc, w Kościele przenikają się ze sobą zasada piotrowa, jak i zasada maryjna. Balthasar twierdzi, że to zasada maryjna kształtuje zasadę piotrową, ponieważ *fiat* Maryi wyprzedziło w czasie Wcielenie Jezusa, Głowy Kościoła, a wyznaczenie przez Jezusa Dwunastu pod przewodnictwem Piotra było tylko jednym z Jego późniejszych czynów (Balthasar, 2004c, s. 216–217).

Dwaj następní święci, którzy wywarli najbardziej znaczący wpływ na podwójną misję Speyr i Balthasara, to Jan Apostoł i Ewangelista oraz Ignacy Loyola. Święty Jan przyjmuje Maryję do siebie (J 19,25–27) i razem tworzą oni pierwotną komórkę Kościoła, nastawioną na kontemplację, miłość, rady ewangeliczne (Balthasar, 1994, s. 124–127). Ewangelia św. Jana jest pierwszą księgą Pisma Świętego, którą Adrienne komentuje, a Balthasar pisuje i publikuje jej medytacje nad kolejnymi wersetami. Święty Jan staje się patronem zarazem świeckiej wspólnoty, założonej przez Speyr i Balthasara, a także wydawnictwa, w którym Balthasar publikuje prace Adrienne, własne oraz tłumaczenia ważnych dla niego dzieł teologów i pisarzy.

Święty Ignacy ma szczególne znaczenie dla Balthasara z racji wstrząsu, którego, jako młody germanista, doznał w trakcie *Ćwiczeń duchownych*. Duchowość ignacjańską pogłębił dzięki formacji otrzymanej w trakcie swej przynależności do zakonu jezuitów. W 1950 r. Balthasar po dłuższym okresie rozeznania zrezygnował z życia zakonnego, przekonany, że to właśnie św. Ignacy wzywa go, żeby wystąpił od jezuitów i poświęcił się wraz z Adrienne von Speyr prowadzeniu Wspólnoty św. Jana. Nie przeszkodziło mu to w dalszym prowadzeniu *Ćwiczeń duchownych* św. Ignacego przy modlitewnym i charyzmatycznym wsparciu A. von Speyr (Każmierczak, 2024).

Jako wybitny znawca literatury, tłumacz i komentator, Balthasar wydobyla treści odnoszące się do świętych także z tekstów kultury. Wiele wnikliwych spostrzeżeń na temat świętości można odnaleźć między innymi w książce Balthasara poświęconej Georges’owi Bernanosowi, wybitnemu francuskiemu pisarzowi katolickiemu. Bazylejski teolog zwraca uwagę,

że młodemu Bernanosowi groziło przedstawianie świętych jako „superbohaterów”, tytanicznych pogromców zła i przepaści za cenę cierpienia i śmierci. Przykładem takiej postaci był ks. Donissan z powieści *Pod słońcem szatana* (Bernanos, 2012). Rys ten znika z czasem z kolejnych powieści, w miarę dojrzewania pisarza (Balthasar, 1996).

Adrienne von Speyr miała niezwykle bogate doświadczenie świętych obcowania. Zapowiedzią tych łask była data jej przyjęcia do Kościoła katolickiego – uroczystość Wszystkich Świętych, 1 listopada 1940 r. (Balthasar, 1981). Zdumiewające świadectwo świętych obcowania daje jedno z *Nachlasswerke*, mistycznych dzieł Speyr (2017a; 2017b) *Jak modlą się święci? Zawiera ono opisy modlitwy poszczególnych świętych – niekoniecznie kanonizowanych. W opisach tych święci jawią się ludzie z krwi i kości, mający swoje wady i zalety, a każdy z nich posiada swoje niepowtarzalne rysy osobowe (Speyr, 2017a; 2017b). To bezprecedensowe odsłanianie swoich niedoskonałości przez świętych określone zostało przez Balthasara jako wyraz pokory ze strony nieba (Speyr, 2017a, s. 32). Tę pokorę nieba dostrzega także Patrick Catry OSB (1986, s. 30–32). Wskazuje na przezroczystość świętych w momencie, kiedy w wizjach Adrienne ukazują nam kadry ze swojej modlitwy.*

Podejście Adrienne von Speyr do kontaktu ze świętymi jest mniej teologiczne, a bardziej medytacyjne, a tym samym ukierunkowane bezpośrednio na pomoc czytelnikom w medytacji tekstu biblijnego, jak w przypadku starotestamentalnych proroków i patriarchów (Speyr, 2003) czy autorów natchnionych Nowego Testamentu: św. Jana Ewangelisty (Speyr, 2004a; 1949; 2021; 2004b), św. Marka (Speyr, 1971) czy św. Pawła Apostoła (Speyr, 1956).

Adrienne von Speyr rozwinęła również własną teologię świętości, wskazując na jej trynitarne źródła. W opublikowanym w roku 1949 tekście *Heiligkeit im Alltag (Świętość w życiu codziennym)* szwajcarska mistyczka stwierdza, że wszelka świętość jest zawsze świętością Ojca, a człowiek może mieć w niej udział jedynie poprzez posłuszeństwo względem Syna. Świętość świętych w Kościele „polega na tym, że nieustannie poruszają się – jak również dają sobą kierować – w obrębie Absolutu” (Speyr, 2022, s. 8). Posłuszeństwo takie może się wydawać nadmiernym wymaganie, ale jeśli pozwolimy, by to Słowo wyznaczało miarę owego posłuszeństwa, otrzymamy łaskę, aby je realizować (Ouellet, 2020, s. 169). Dlatego też, zdaniem Adrienne, świętość należy zawsze rozpatrywać, wychodząc od jej Boskiego pochodzenia, jako miłość zstępującą z góry, nie zaś jako stopniowe wznoszenie się ku Bogu mocą własnych cnót.

Jeśli (...) spróbujesz [zbliżyć się do Boga] od dołu, zdobywając stopniowo kolejne cnoty, które z perspektywy czasu wydają się sukcesem, postąpisz

tak samo, jak dziecko, które wspina się na krzesło, żeby dosięgnąć słońca (Speyr, 2022, s. 9).

Wnioski: Pedagogia świętych

Poznanie poszczególnych świętych, ich misji, pism oraz nawiązywanie osobistej relacji jest oczywiście obecne w katolickiej tradycji pedagogicznej – poprzez kalendarz liturgiczny, uwzględniający wspomnienia, święta i uroczystości poszczególnych świętych. Wzywanie wstawiennictwa świętych w różnych intencjach, także w procesach beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych jest kolejną formą świadomego uczestnictwa w komunii świętych. Poszczególnym świętym przypisuje się role patronów danych miejsc, zawodów, katalogów spraw, w których się „specjalizują”.

Z tajemnicy świętych obcowania wynika przede wszystkim to, że święci są naszymi wzorami, patronami, nauczycielami, wychowawcami w wierze i przyjaciółmi. Autentyczny święty jest przezroczysty dla Chrystusa, ponieważ umie odróżniać siebie od Niego (Balthasar, 2008, s. 184; 1982). Dlatego pozwala, by promieniowała z niego postać Chrystusa:

Dzisiaj bardziej niż kiedykolwiek indziej forma, z której pochodzi piękno ludzkiej egzystencji, powierzona jest ochronie chrześcijan (...). Spełniona postać chrześcijanina jest czymś najpiękniejszym, co w ogóle istnieje w ludzkiej sferze. Wie o tym prosty chrześcijanin, który miłuje swych świętych właśnie dlatego, że promieniący obraz ich życia jest godny miłości i pociągający (Balthasar, 2008, s. 24).

Świętość, jej postać i blask, jako najwyższe piękno dostępne dla człowieka jest tym, co pociąga, budzi miłość, a tym samym jest ostatecznym celem chrześcijańskiego wychowania. Jest ona dostępna dla każdego, kto rzeczywiście jej pragnie (Balthasar, 2008, s. 29). Każdy ma swoją własną misję, która zawiera w sobie jego formę świętości, „indywidualne prawo”, które jest mu „dane i zadane”. „Idea naszej świętości” jest osobista i niepowtarzalna, a zarazem społeczna, osadzona we wspólnocie Kościoła. Balthasar (1992, s. 21) kontynuuje:

Tworząc ideę naszej świętości, Bóg bierze pod uwagę niepowtarzalną naturę, siły i możliwości każdego człowieka. Niemniej jednak w relacjach z nami pozostaje wolny, jak malarz z kolorami na swojej paletce. (...) Każdy z nas musi doświadczać i wzrastać w uważności na uświęcającą wolę Boga w modlitwie i medytacji; poza modlitwą nie ma sposobu na rozeznanie naszej drogi do świętości.

Rozeznawanie własnej formy świętości dokonuje się poprzez słuchanie Słowa Bożego i odpowiedź na Jego wezwanie. W wymiarze pedagogicznym oznacza to potrzebę inicjacji w życie modlitwy i pomocy w jej rozwoju na poszczególnych etapach dojrzałości chrześcijańskiej. Balthasar (1992, s. 21–22) wskazuje w tym kontekście na pedagogikę *Ćwiczeń duchownych*, której celem jest rozeznanie osobistego powołania. Pomocna w tym względzie może być również dwutomowa księga Adrienne von Speyr *Jak się modlą święci?* (2017a; 2017b), która ukazuje nam modlitwy świętych i tym samym zaprasza nas do modlitwy (Balthasar, 1981, *The Prayers of the Saints*).

W edukacji religijnej, do której należy również religijne samowychowanie, można mówić o rozwijaniu określonego profilu duchowości, powiedzmy karmelitańskiej, dzięki relacji osobowej z Teresą z Lisieux, Teresą z Ávili czy Janem od Krzyża, pogłębianej poprzez lekturę ich pism. Eksplorując doktrynę św. Teresy z Lisieux, Balthasar (1992, s. 302) wskazuje na paradoks chrześcijańskiej ascezy: z jednej muszę zrobić wszystko, co w mojej mocy (więc jest to całkowite przeciwieństwo kwietyzmu), z drugiej strony to działanie jest jedynie zrobieniem miejsca dla Boga, czy przygotowaniem do kontemplacji. W sposób życie Teresy staje się „egzystencją teologiczną” (Balthasar, 1970, s. 72), a tym samym wzorem dla nas. Naśladowanie świętych nie może być niewolnicze w zewnętrznych szczegółach – powinniśmy uczyć się od nich, jak całkowicie oddać się w ręce Boga (Balthasar, 2003, s. 9).

Victoria S. Harrison (2002, s. 425) interpretuje Balthasariańską ideę indywidualnej świętości w ten sposób, że świętość danej osoby jest wprost proporcjonalna do aktualizacji tejże idei „która jest idealnym archetypicznym obrazem jej samej – jej prawdziwej jaźni”. Idea ta jest urzeczywistniania, jeśli człowiek wypełnia swą misję, jeśli realizuje swoje wyjątkowe osobiste powołanie. To jest droga do ludzkiej doskonałości, do osobowej integracji (Harrison, 2002, s. 425–435). W *Teodramatyce* Balthasar (1978, s. 244) stwierdza, że przyjęcie misji jest momentem „personalizacji teologicznej”, a jej odmowa wprawdzie nie zatrze osobowości ludzkiej, ale może nie do poznania zniekształcić jej oblicze.

Należy podkreślić, że spełnienie się osoby przez wierność otrzymanemu od Boga posłannictwu idzie pod prąd rozpowszechnionemu dziś dążeniu do egocentrycznej samorealizacji (Schumacher, 2014, s. 101). *Novum* postulatów Balthasara i von Speyr polega na powrocie do źródeł chrześcijaństwa i na przeciwstawieniu żywego doświadczenia religijnego współczesnemu sekularyzmowi. W tym przede wszystkim upatruję istotne znaczenie ich koncepcji we współczesnym kontekście kulturowym, egzystencjalnym i edukacyjnym.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksiejuk, A., Marek, Z. i Milerski, B. (2020). Pedagogika religii w Polsce. W: Z. Marek i A. Walulik (red.), *Pedagogika religii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Bagnoud, J. (2018). *Adrienne von Speyr. Médecin et mystique*. Rzym: Chōra.
- Balthasar, H.U. von (1967). *A Theological Anthropology*. New York: Sheed and Ward.
- Balthasar, H.U. von (1978). *Theodramatik*. Tom 2. *Die Personen des Spiels. Część 2. Die Personen in Christus*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Balthasar, H.U. von (1981). *First Glance at Adrienne von Speyr*. Tłum. A. Lawry, S. Englund. San Francisco: Ignatius Press.
- Balthasar, H.U. von (1982). *The Glory of the Lord: A theological aesthetics. I. Seeing the form*. Tłum. E. Leiva-Merikakis. A Communion Book. San Francisco: Ignatius Press.
- Balthasar, H.U. von (1986). *Prayer*. Tłum. G. Harrison. San Francisco: Ignatius Press.
- Balthasar, H.U. von (1989). *Theology and Sanctity*. W: H.U. von Balthasar, *The Word Made Flesh. Explorations in Theology I*. San Francisco: Ignatius Press, 181–210.
- Balthasar, H.U. von (1992). *Two Sisters in the Spirit: Therese of Lisieux and Elizabeth of the Trinity*. Tłum. D. Nichols, A. Englund Nash i D. Martin. San Francisco: Ignatius Press. (1970). *Schwestern im Geist: Therese von Lisieux und Elisabeth von Dijon*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Balthasar, H.U. von (1994). *Our Task: A Report and a Plan*. Tłum. J. Saward. San Francisco: Ignatius Press, A Communion Book.
- Balthasar, H.U. von (1996). *Bernanos: An Ecclesial Existence*. Tłum. E. Leiva-Merikakis. San Francisco: Ignatius Press. New York: Crossroad Publications.
- Balthasar, H.U. von (1997). *Wiarygodna jest tylko miłość*. Tłum. E. Piotrowski. Kraków: WAM.
- Balthasar, H.U. von (2003). Słowo wstępne. W: A. von Speyr, *Posłannictwo Proroków*. Tłum. A. Kleszcz. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Balthasar, H.U. von (2004a). Podziękowanie Laureata Nagrody im. Wolfganga Amadeusza Mozarta ogłoszone 22 maja 1987 roku w Innsbrucku. W: E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar: Monografia*. Kraków: Wydawnictwo M, 396–401.
- Balthasar, H.U. von (2004b). *O moim dziele*. Tłum. M. Urban. Kraków: Wydawnictwo M.
- Balthasar, H.U. von (2004c). *Antyrzymski resentment: papieżstwo a Kościół*. Tłum. W. Szymona. Poznań: W drodze.
- Balthasar, H.U. von (2008). *Chwała: Estetyka teologiczna. I. Kontemplacja postaci*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

- Balthasar, H.U. von (2013). *Duch chrześcijański*. Tłum. Z. Włodek. Poznań: W drodze.
- Balthasar, H.U. von, Chantraine, G. i Scola, A. (red.). (1986). *Adrienne von Speyr und ihre kirchliche Sendung*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Barron, R. bp. *Fr. Joseph Fessio: Reacting to His Friend Being Named Pope*. Pozy-skano z: <https://www.youtube.com/watch?v=ceyAlne3WDM> (dostęp: 31.01.2024).
- Bernanos, G. (2012). *Pod słońcem szatana*. Tłum. Z. Milewska. Warszawa: Fronda.
- Catry, P. (1986). *Spuren Gottes*. W: H.U. von Balthasar, G. Chantraine i A. Scola (red.), *Adrienne von Speyr und ihre kirchliche Sendung*. Johannes Verlag Einsiedeln, 19–35.
- Dimech, P. (2015). *The grounding of the authority of the saints: A study in Hans Urs von Balthasar's theology of the saints*, Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/11050/>
- Guerrero, E. (2004). *Hans Urs von Balthasar: Monografia*. Tłum. M. Rodkiewicz. Kraków: Wydawnictwo M.
- Harrison, V.S. (1999). Personal Identity and Integration: Von Balthasar' Phenomenology of Human Holiness. *The Heythrop Journal* XL, 424–437.
- Harrison, V.S. (2000). *The Apologetic Value of Human Holiness: Von Balthasar's Christocentric Philosophical Anthropology*. Dordrecht: Springer Science+Business Media.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. (1994). Poznań: Wydawnictwo Pallotinum.
- Kaźmierczak, P. (2024). „Pedagogia i pedeutologia Ćwiczeń duchownych św. Ignacego w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara i Adrienne von Speyr”. *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr 2.
- McGregor, C. i Chapp, L. *Love Alone is Credible*, część 2: *Balthasar: Beauty, Goodness, Truth*. Pozy-skano z: https://www.youtube.com/watch?v=TqYvZ95YYwQ&ab_channel=Balthasar%3ABeauty%2CGoodness%2CTruth (dostęp: 30.04.2021).
- Milerski, B. (2020). Metodologia pedagogiki religii. W: Z. Marek i A. Walulik (red.), *Pedagogika religii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, 93–114.
- Miles, L.M. (2013). *Obedience of a corpse: The key to the Holy Saturday writings of Adrienne von Speyr*. A Thesis presented for the degree of PhD in Divinity at the University of Aberdeen. Pozy-skano z: https://abdn.primo.exlibrisgroup.com/discovery/delivery/44ABE_INST:44ABE_VU1/12152587910005941.
- Moss, D. (2004). *The Saints*. W: E.T. Oakes i D. Moss (red.), *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar*. Cambridge: Cambridge University Press, 79–92.
- Ouellet, M. (2020). Postfazione: Adrienne von Speyr: nuovi orizzonti. W: J. Servais (red.), *Adrienne von Speyr: Una donna nel cuore del Ventesimo secolo*. Lugano–Siena: Eupress FTL – Edizioni Cantagalli s.r.l., 167–176.

- Piotrowski, E. (2005). *Hans Urs von Balthasar*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Schumacher, M.M. (2014). *A Trinitarian Anthropology: Adrienne von Speyr & Hans Urs von Balthasar in Dialogue with Thomas Aquinas*. Washington DC: The Catholic University of America Press.
- Secomb, M.A. (2010). *Hearing the call of God: Toward a theological phenomenology of vocation*. Unpublished PhD dissertation, Australian Catholic University. Pozyskano z: <https://acuresearchbank.acu.edu.au/item/884v0/hearing-the-call-of-god-toward-a-theological-phenomenology-of-vocation>
- Speyr, A. von (1949a). Heiligkeit im Alltag. *Geist und Leben* 22/3, 161–168; (2022). *Holiness in Everyday Life*, Saint John Publications. DOI: 10.56154/tb. Pozyskano z: <https://balthasarspeyr.org/publications/articles/holiness-in-everyday-life>
- Speyr, A. von (1949b). *Johannes II: Die Streitreden. Betrachtungen über das Johannesevangelium Kapitel 6-12*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Speyr, A. von (1956). *Korinther I*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Speyr, A. von (1971). *Markus. Betrachtungspunkte für eine Gemeinschaft*. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Speyr, A. von (2003). *Posłannictwo Proroków*. Tłum. A. Kleszcz. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Speyr, A. von (2004a). *Johannes I: Das Wort wird Fleisch. Betrachtungen über das Johannesevangelium Kapitel 1-5*. Freiburg: Johannes Verlag Einsiedeln.
- Speyr, A. von. (2004b). *Johannes IV: Geburt der Kirche. Betrachtungen über das Johannesevangelium Kapitel 18-21*. Freiburg: Johannes Verlag Einsiedeln.
- Speyr, A. von. (2017a). *Jak się modlą święci*. Tłum. W. Szymona. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek. Cz.1.1.
- Speyr, A. von. (2017b). *Jak się modlą święci*. Tłum. W. Szymona. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek. Cz. 1.2.
- Speyr, A. von. (2017c). *Służebnica Pańska*. Tłum. J. Koźbiał. Warszawa: Promic.
- Speyr, A. von (2021). *Johannes III: Die Abschiedsreden. Betrachtungen über Johannes 13-17*. Freiburg: Johannes Verlag Einsiedeln.
- Żyła, M.A. (2023). *Maryja promieniująca Kościołem: Maryjna eklezjologia Adrienne von Speyr*. Jasna Góra: Paulinianum.

Paweł Kaźmierczak – prof. Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie, zainteresowania naukowe: filozofia edukacji, etyka, pedagogika religii, redaktor naczelny „Multidisciplinary Journal of School Education”, autor m.in. *Neoarystotelesowską filozofia edukacji w ujęciu Alasdaira MacIntyre’a*, Kraków 2019, *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2003. Redaktor (wraz z Jolantą Rzegocką) *Moral Upbringing through the Arts and Literature*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-upon-Tyne, 2018.